

'FREMSKRIDT I SPROGET': OTTO JESPERSENS SPROGUDVIKLINGS- TEORI, DENS TILBLIVELSE OG FAGLIGE SKÆBNE

af
Hans Frede Nielsen

Resumé

Otto Jespersen (1860-1943) forfægtede gennem hele sit akademiske liv den tese, at sprog som kinesisk og engelsk havde opnået de største fremskridt af alle sprog i verden derved, at de fra oprindeligt at have været præget af bøjningsmæssig mangfoldighed, uregelmæssighed, tvetydighed og fri ordstilling var gået længst i retning af enstavelsesord (især kinesisk), regelmæssighed, entydighed og fast ordstilling. Ifølge Jespersen skyldtes tabet af bøjningsformer i fx engelsk endelsernes ikke altid klare og entydige funktioner snarere end mekanisk tab og nedslidning pga. trykforholdene. Jespersen gjorde herved op med bl.a. August Schleicher (1823-1868), der i sin sprogudviklingsteori hævdede, at sprogene fra at have været rige på bøjningsformer og perfekte i forhistorisk tid gik i forfald ved deres indtræden i historien, fordi sprog nu ikke længere var et mål i sig selv, men blot tjente som udtryksmiddel for tankevirkosomhed. Her kommer spørgsmålet om Georg von der Gabelentz (1840-1893) og dennes mulige påvirkning af Jespersen ind billedet. Jespersen besøgte nemlig under et kort studieophold i Leipzig tidligt i 1888 Gabelentz' timer i kinesisk, og dette besøg blev senere af en rival til det professorat i engelsk sprog og litteratur, der var opslået til besættelse ved Københavns Universitet i 1893, brugt som afsæt for en anklage mod Jespersen for at have plagieret Gabelentz i den teori om 'fremskridt i sproget',

som Jespersen opstillede i disputatsen fra 1891. Selvom Jespersen i sin selvbiografi fra 1938 (1995) siger meget lidt om sine studier hos Gabelentz, er det en kendsgerning, at Jespersen i indledningen til disputatsen gennem henvisninger til Gabelentz' undervisning og flere af hans skrifter (Gabelentz 1881, 1883, 1884) vedkender sig sin gæld til Gabelentz og til dennes påvisning af den sproglige logik, hvormed kinesiske sætninger udfolder sig.

Disputatsen blev forsvaret over et år før anklagerne mod Jespersen blev fremført af medbejleren til professoratet i engelsk. Også i senere videnskabelige arbejder (1894, 1922) omtales Gabelentz (fx Gabelentz 1891) af Jespersen med stor faglig respekt. Min konklusion er, at Jespersen godt kunne have fået inspiration af Gabelentz under sit studieophold i Leipzig. Men fremhæves skal det, at Jespersens teori om 'fremskridt i sproget' var i fuld harmoni med hans øvrige interesser, ja med hele hans personlighed. Jespersen var empiriker og rationalist og havde en praktisk tilgang til sprogvidskaben. Han arbejdede i sin studietid som rigsdagsstenograf og elskede at finde de kortest tænkelige udtryk for hvad der blev sagt eller gjort. Jespersen var allerede i studietiden blevet inspireret af Charles Darwin og Herbert Spencer og disses klippefaste tro på 'natural selection' og 'survival of the fittest'. Ja, faktisk skriver Jespersen i sin selvbiografi, at han i en eksamensopgave forfattet allerede i sommeren 1887 skrev noget der kunne 'betragtes som en forløber for Fremskridt i sproget' (1938:47), altså et halvt år før hans besøg i Leipzig hos Gabelentz!

Selvom Jespersen holdt fast i sin fremskridtsteori gennem alle årene, blev den fra første færd mødt med skepsis og afstandtagen fra de fleste sproghistorikere, som mere troede på en udvikling i spiraler mellem syntese og analyse end på tanken om en evolutionær sprogudvikling imod et ideelt mål. En moderne kritiker som Samuels (1972) ser fx sprogudvikling som et (tilfældigt) produkt af sprogbrugsvariation, systemisk regulering og sprogkontakt. Og muligheden af, at såkaldte normalsprog kan være resultatet af pidgin/

kreol-udviklingsprocesser, kan ikke afvises, en mulighed som står i grel modsætning til Jespersens fremskridtstanke, idet pidgin-sprog med deres enkle og bøjningsfattige struktur ligger typologisk tæt på hvad der i Jespersens model skulle være et evolutionært endemål!

*Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
DK-5230 Odense M*

Note

Dette er et resumé af det engelsksprogede foredrag 'Otto Jespersen's Progress-in-Language Theory, its Conception and Scholarly Fate', der blev holdt ved Jespersen-minisymposiet på Syddansk Universitet den 27. oktober 2010. En tidligere version af dette foredrag blev den 9. august 2010 holdt ved en konference i Berlin om Georg von der Gabelentz, der var professor i østasiatiske sprog ved universitetet i Leipzig (1878-1889) og senere i Berlin (1889-1893). Det forventes, at foredraget i sin helhed vil blive offentliggjort under overskriften 'Otto Jespersen's Progress-in-Language Theory and Georg von der Gabelentz' i akterne fra symposiet, der får titlen *Georg von der Gabelentz. Beiträge zur internationalen Gabelentz-Konferenz 2010 an der Humboldt-Universität zu Berlin*. Herausgegeben von Kennosuke Ezawa und Annemete v. Vogel. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2011.

Bibliografi

- Gabelentz, Georg von der. 1881. *Chinesische Grammatik*. Leipzig: Weigel.
[Reprintausgabe edited by Walter Bisang & Kennosuke Ezawa, Tübingen: Julius Groos Verlag, 2011.]
- Gabelentz, Georg von der. 1883. *Anfangsgründe der chinesischen Grammatik*. Leipzig: Weigel.

- Gabelentz, Georg von der. 1884. Zur grammatischen Beurteilung des Chinesischen. *Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft* 1.272-80.
- Gabelentz, Georg von der. 1891. *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. Leipzig: Tauchnitz. [Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage, Leipzig 1901.]
- Jespersen, Otto. 1891. *Studier over engelske kasus. Med en indledning: Fremskridt i sproget*. København: Klein.
- Jespersen, Otto. 1894. *Progress in Language with Special Reference to English*. London: Swan Sonnenschein.
- Jespersen, Otto. 1922. *Language. Its Nature, Development and Origin*. London: Allen & Unwin.
- Jespersen, Otto. 1938. *En sprogmands levned*. København: Gyldendal.
- Jespersen, Otto. 1941. *Efficiency in Linguistic Change*. (Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. *Historisk-filologiske Meddelelser*. 47, 4.) København: Munksgaard.
- Jespersen, Otto. 1995. *A Linguist's Life. An English Translation of Otto Jespersen's Autobiography with Notes, Photos and a Bibliography*. Edited by Arne Juul, Hans F. Nielsen & Jørgen Erik Nielsen. Odense: Odense University Press.
- Nielsen, Hans Frede. 1989. *On Otto Jespersen's View of Language Evolution*. In: Arne Juul & Hans F. Nielsen (eds.), *Otto Jespersen: Facets of his Life and Work*. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins. Pp. 61-78.
- Samuels, Michael L. 1972. *Linguistic Evolution with Special Reference to English*. Cambridge: Cambridge University Press.